

การใช้นวัตกรรมเชิงพุทธ เพื่อแก้ปัญหาทางการเมืองการปกครอง*

USING BUDDHIST INNOVATIONS TO SOLVE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE PROBLEMS

พระครูสังฆกิจพิศาล กนตสีโล*, พระครูสมุห์ศุภชัย สุภธมโม, จิรวัดน์ มะลิทอง, พระครูบวรชัยวัฒน์ เมธิโก

Phrakrusangkakit Phisan Kanthasilo, Phrakrusamu Suphachi Suphathammo, Jirawat Malithong, Phrakrubowon Chaiwat Maytheko

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศโรกราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University Srithammasokkarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: knkpho75@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองการปกครอง ด้วยพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมือง จึงต้องพึ่งหลักพุทธธรรมมาประยุกต์และสนับสนุนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อนำมาแก้ปัญหาทางการเมืองการปกครอง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองการปกครอง จากพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมือง โดยการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นนวัตกรรมในการแก้ปัญหา โดยเฉพาะหลักธรรมที่นำมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก แห่งการบริหารและการปกครองกายและใจของนักปกครองที่มีคุณธรรมในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา หลักธรรม ในการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ 1) หลักอิทธิบาท ๔ ประการ คือ ต้องพอใจในงานที่ตนเองบริหารอยู่ วิริยะ คือ ต้องมีความขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน จิตตะ คือ ต้องใส่ใจในงานและหน้าที่ของตนจะส่งผลให้บรรลุผลสำเร็จได้ วิมังสา คือการหมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น ใช้ปัญญา ไตร่ตรองสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก และ 2) หลักพรหมวิหาร ๔ ประการ คือ มีความรักความปรารถนาดีต่อประชาชนอย่างแท้จริง ด้านกรุณา มีการช่วยเหลือและเต็มความสามารถที่จะช่วยได้ ด้านมุทิตา มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ขวัญ กำลังใจด้วยคำพูดหรือชื่นชมด้วยวิธีอื่น ด้านอุเบกขา มีความยุติธรรมในการบริหารงานทุกด้าน เน้นย้ำความซื่อสัตย์ สุจริตตรวจสอบได้ และหลักอคติ 4 หลักธรรมข้อนี้มีความสำคัญ คือ ต้องละเว้นจากอคตินี้อย่างเด็ดขาดให้ได้ คือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา และภยาคติ ลำเอียง เพราะขาดกลัว อาจจะกลัวเพราะเขามีเงินมีทอง มีอำนาจ จึงเป็นหลักธรรมเน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวมสามัคคี หมุ่คณะ

คำสำคัญ: นวัตกรรม, เชิงพุทธ, การเมืองการปกครอง

Abstract

This article deals with administrative conflicts. with the political behavior of politicians Therefore, we must rely on the principles of Buddhism to apply and support behavior change. To solve political and administrative problems with the objective To resolve political and administrative conflicts From the political behavior of politicians By using Buddhist principles as innovations in solving problems. Especially the principles taken from the Tripitaka, principles of

* Received February 7, 2024; Revised March 11, 2024; Accepted March 18, 2024

administration and control of the body and mind of a ruler who has morality in governing those under his command. The important principles of governance according to Buddhism are: 1) The principle of Iddhipāda, meaning that one must be satisfied with the work one is managing, and Viriya, that is, one must be diligent and diligent. Work with effort, strength, and patience. Citta means paying attention to one's work and duties in order to achieve success. Vimansa means diligently thinking and considering the reasons for that. Use wisdom to ponder what is wrong and what is right, and 2) the Brahmavihāra principle: kindness, having true love and good wishes for the people, kindness, helping. And with full ability to help, with compassion, there is support and morale boosting. with words or praise in other ways, with equanimity and fairness in all aspects of administration Emphasis is placed on honesty and verifiability and the 4 principles of bias. This is important, which is to abstain from this bias absolutely: Chantakati, biased because of liking, Dosakati, biased because of hate, deluded, biased, biased because of delusion or ignorance, and Bhayakati, biased because of fear. They may be afraid because they have money, gold, and power. Therefore, it is a Dhamma principle that emphasizes responsibility towards the group and unity.

Keywords: Innovation, Buddhist Principles, Politics and Government

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยมีระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภาโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญฯ หลัง พ.ศ. 2475 ซึ่งอาจจำแนกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้หลายรูปแบบการปกครอง อาทิ ได้แก่ ในช่วงสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีเราอาจเรียกการปกครองแบบพ่อปกครองลูกว่าเป็นระบอบปิตรราชาธิปไตย (Paternalism) และระบอบธรรมาธิปไตย (Meritocracy) ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเราเรียกช่วงนี้ว่าเป็นระบอบเทวราชาหรือเทวสิทธิราชย์ (Divine Right of Kings) จวบจนกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีผู้เรียกระบอบการปกครองในช่วงนี้ว่าเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2561) การเมืองการปกครองในปัจจุบันหลังจากการเลือกตั้งครั้งล่าสุด พ.ศ. 2566 เป็นการเลือกตั้งทั่วไปในประเทศไทยครั้งที่ 27 ได้มีการจัดขึ้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ถึงแม้จะได้รับรัฐบาลมาบริหารบ้านเมืองแต่ก็เกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นมากมายก่อให้เกิดภาพลักษณ์ของนักการเมืองที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น จึงทำให้ประชาชนเกิดความวิตกกังวล ไม่มั่นใจกับนักการเมืองบางคนที่ตนเลือกเข้าไปเป็นผู้แทนในการนำปัญหาเข้าไปแก้ไขเพื่อปากท้อง เพื่อความเป็นอยู่ที่ไม่ลำบาก เพื่อความมั่นคงในชีวิต และทรัพย์สิน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่เรามักเข้าใจว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) การปกครองโดยภายใต้รัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มอบหมายให้นายกรัฐมนตรีหัวหน้ารัฐบาลพร้อมด้วยผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งเข้ามาบริหารประเทศ ก็ย่อมต้องใช้อำนาจรัฐในการบริหารการเมืองการปกครองประเทศให้มีทิศทางที่เจริญรุ่งเรือง บ้านเมืองมีความอยู่ดีกินดี ประชาชนมีคุณภาพ เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง การเป็นผู้นำที่ดีนำพาประเทศชาติให้เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ในรูปแบบมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศาสดาของศาสนาพุทธเข้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเป็นแนวทางในการปกครองบ้านเมือง โดยรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสดร์มาใช้ คือ 1) การแสวงหาอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจแสวงหาจากตัวเอง ได้มาเพราะพฤติกรรมที่ตัวเองกระทำ เกิดขึ้นจากการประพฤติดุจจริตทางกาย วาจา ใจ อำนาจ

เกิดจากการที่ตัวเองประพฤติคุณธรรม ตั้งอยู่ในคุณธรรม ได้แก่ การปกครองหรือฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมอันสมควรเสียก่อน แล้วพราสอนบุคคลอื่นในภายหลัง บัณฑิตประพฤตินายนี้ จึงไม่เศร้าหมอง” และ “ถ้าสอนผู้อื่น ฉันท พึงทำตน ฉันทนั้น ผู้ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึกผู้อื่น ฝึกตนได้ยากกว่าฝึกผู้อื่น” และ “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อนสอนผู้อื่นภายหลัง จึงไม่มัวหมอง” การแสวงหาอำนาจ (ความดี) และการได้มาซึ่งอำนาจ (ความดี) จึงเกิดประโยชน์สุขให้แก่ตัวเองเป็นเบื้องต้นมีความสุข ไม่เดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและสังคม 2) การใช้อำนาจตามแนวพุทธศาสตร์โดยวิธีการบำเพ็ญประโยชน์แก่บุคคลอื่น เกื้อกูลแก่มหาชน ในการปฏิสัมพันธ์กับมวลชน อำนาจของคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวผู้ใช้บวกกับอำนาจที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น คือ ความต้องการผลประโยชน์เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทั้งสอง จะลงตัวอย่างสมบูรณ์แบบ ได้รับการตอบสนองเป็นที่พอใจแบบสมประโยชน์อย่างเต็มที่ นั่นก็คือ ฝ่ายผู้ใช้อำนาจก็มีเป้าหมายเพื่ออำนวยให้เกิดประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ผู้อื่นอยู่แล้ว อีกฝ่ายก็ต้องการผลประโยชน์และความสุขตามความต้องการของตัวเอง เป้าหมายจึงบรรลุผลได้ด้วยดี ฝ่ายผู้ให้ก็พอใจ ฝ่ายผู้รับก็ดีใจ จึงเป็นการใช้อำนาจโดยปราศจากผลร้ายใด ๆ 3) ผลของการใช้อำนาจ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยสันติวิธี โดยความสมัครใจและเต็มใจ เป็นการเปลี่ยนแปลงถาวร และการเปลี่ยนแปลงเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า จะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใคร ๆ และ 4) วัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจ เกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้า นั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขในชีวิตทั้งปัจจุบันที่เป็นอยู่ในโลกนี้และทั้งในโลกหน้า หลังจากเสียชีวิตไปแล้วเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด คือ การดับทุกข์ทั้งสิ้นให้หมดไป การคงเหลืออยู่แต่ความสงบสุขอย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งเป้าหมายนี้มีใช้มีเพียงแต่ในหมู่มนุษย์ที่ดำรงอยู่ในโลกนี้เท่านั้น แต่ยักรวมถึงเหล่าเทวดาในเทวโลกและพรหมโลกอีกด้วย (สุชุม นวลสกุล และคณะ, 2564)

ปัจจุบันการเมืองการปกครองได้ก้าวเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ซึ่งหมายความว่า ระบอบประชาธิปไตยเชิงคุณภาพจะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยการวางพื้นฐานความเป็นพลเมือง (citizen) ที่สามารถใช้สิทธิ เสรีภาพ บนพื้นฐานของการรู้จักหน้าที่และความสำนึกรับผิดชอบตามระบอบประชาธิปไตย โดยประกอบกับการวางระบบการเมืองการปกครองที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และสอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมือง ค่านิยมที่เอื้ออำนวยต่อระบอบประชาธิปไตย (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2561) ความขัดแย้งทางการเมืองนั้นมีมานานทุกยุคทุกสมัย ซึ่งในปัจจุบันตั้งแต่เลือกตั้ง 14 พฤษภาคม 2566 เป็นต้นมา จวบจนได้จัดตั้งรัฐบาลก็ยังคงมีความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้นให้เห็นทางสื่อต่าง ๆ ประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องที่ยกขึ้นมาเป็นประเด็นทางการเมืองมากมาย อาทิเช่น การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ การเรียกร้องให้เกิดการแก้ไขรัฐธรรมนูญในการตราต่าง ๆ เป็นต้น การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557) ระบบการปกครองที่มีอำนาจในการปกครองของรัฐบาลมาจากการยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ การยินยอมนี้แสดงออกโดยการดำ เนินการให้ประชาชนได้รับและใช้อำนาจโดยสม่ำเสมอ เสรี มีการเลือกตั้ง ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมในการเลือกตั้ง ซึ่งหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยคือ เสรีภาพของประชาชนที่รวมเสรีภาพในการพูด และมีส่วนร่วมในการแข่งขันทางการเมือง ทั้งนี้ คำว่าประชาธิปไตยค่อนข้างเป็นพลวัต เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมและยังมีการอภิปรายกันถึงความหมายที่แท้จริงกันอยู่กว้างขวางแต่มิติที่สำคัญของประชาธิปไตย คือ การแข่งขัน การมีส่วนร่วม และเสรีภาพในการเมือง

ดังนั้น คุณภาพของการปกครองจะขาดวิธแห่งพุทธไม่ได้ เพราะพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา คือ กรอบคิดหลักที่วางกระบวนการดำเนินชีวิต วางความหมายแห่งคุณค่าให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของการครองเรือน ของแนวทางที่นำไปสู่ความสำเร็จ และการเข้าถึงการยอมรับในบทบาทของผู้นำในระดับครอบครัว ระดับชุมชน อันขัดกับหลักปฏิบัติตามวิถีชาวพุทธที่อยู่อย่างพอเพียงและเคารพธรรม ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลานาน หลักการทางศาสนาจึงเป็นรากฐานสำคัญต่อแนวคิดทางการเมืองการปกครอง

(เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ, 2563) หลักพุทธธรรมให้พรคนในการมองทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวในลักษณะองค์รวม มุ่งแนะแนวทางเพื่อการปฏิบัติด้วยตนเองสร้างสิ่งดีงามตามความคาดหวังด้วยการกระทำโดยไม่ต้องอ้อนวอนร้องขอต่อสิ่งใด สิ่งที่สำคัญ คือ หลักพุทธธรรมยังมีลักษณะพิเศษที่ส่งเสริมหลักการปกครองอันชอบธรรม ส่งเสริมความเสมอภาคของมนุษย์ด้วยความประพจน์ มุ่งแก้ปัญหาแบบเผชิญหน้ากับความจริง วางหลักการแก้ปัญหาทุกระดับตั้งแต่ตัวบุคคล และมุ่งใช้ความถูกต้อง ที่เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549) ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ขึ้นในสังคมซึ่งหลักธรรมที่สำคัญของการปกครองประเทศ ที่จะทำให้ประเทศนั้น ๆ อยู่อย่างปกติสุขและประเทศชาตินั้นจะร่มเย็นเป็นสุขได้ คือ อคติ 4 พรหมวิหาร 4 ราชสังคหวัตถุ 4 จักรวรรดิวัตร 5 ทศพิธราชธรรม 10 และ อปรีหานิยธรรม 7 เป็นต้น

ความหมายคำว่า “การเมือง” - “การปกครอง”

“การเมือง” คือ งานที่เกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน ได้แก่ วิชาที่ว่าด้วยรัฐ หรือการจัดส่วนแห่งรัฐและการดำเนินการแห่งรัฐ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) และนอกจากนี้ คำว่า “การเมือง” ยังตรงกับภาษาอังกฤษ คำว่า “Polis” ที่มาจากภาษากรีกมีความหมายว่า “นครรัฐ” เป็นการรวมตัวกันทางการเมืองที่ใหญ่กว่าระดับครอบครัวหรือเผ่าพันธุ์ นครรัฐในกรีกสมัยโบราณ เช่น เมืองเอเธนส์และสปาร์ตา เป็นต้น (Prof, S.N., 1999) คำว่า “การปกครอง” หมายถึง รูปแบบของการคุ้มครอง ดูแล เพื่อบริหารสังคมนั้น ๆ ของเจ้าหน้าที่รัฐหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ที่มีอำนาจตามกฎหมายในการปกครองให้เป็นไปตามอำนาจและเจตนารมณ์ของกฎหมายหรือข้อตกลงในสังคมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสงบสุขของสังคมนั้น ๆ (ไพบุลย์ สุขเจตน์, 2562)

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การเมืองการปกครอง เป็นกิจกรรมการงานที่เกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน เป็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีอำนาจ มีแนวคิด และมีอุดมคติเดียวกัน โดยมีผู้นำ หรือตัวแทน หรือถูกเสนอให้เป็นผู้บริหารในรัฐหรือประเทศ การเมืองจะมีความหมายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง (Government) ด้วยการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าให้สังคม โดยการนำของรัฐ ที่มีผู้มีอำนาจและอิทธิพลไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใด อาจมีการครอบงำ การมีอำนาจผ่านสถาบันต่าง ๆ ของรัฐเข้ามาเอื้อหนุน สามารถใช้กำลังความรุนแรงบนพื้นฐานของกฎหมายได้ โดยสิ่งนั้นเป็นที่ยอมรับได้

นวัตกรรมทางสังคม

นวัตกรรมทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนความขัดแย้งทางการเมืองการปกครองมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจถึงความหมาย ประเภท รูปแบบ องค์ประกอบและกระบวนการเรียนรู้รวมถึงความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมกับนวัตกรรมทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนความขัดแย้ง นวัตกรรมทางสังคมจึงเป็นการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชานนท์ โกมลมาลย์ ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ และได้สร้างสิ่งที่มีอยู่เดิมให้กลายเป็นสิ่งใหม่ที่แตกต่างโดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบตัวให้กลายเป็นโอกาสใหม่ ๆ (Opportunity) (ชานนท์ โกมลมาลย์, 2561) จนกระทั่งสามารถถ่ายทอดหรือส่งต่อแนวความคิดให้เกิดประโยชน์กับสังคม แต่ในเบื้องต้นเมื่อพิจารณาถึงคำว่า “นวัตกรรม” เชื่อมโยงเข้ากับคำว่า “สังคม” แล้วนั้นความหมายของนวัตกรรมจึงไม่ได้หมายถึงเพียงสิ่งของหรือสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นวัตถุจำพวกแว่นสายตา หลอดไฟ นาฬิกา เครื่องบันทึกเสียง เครื่องปรับอากาศ หรือคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือ แต่ยังหมายรวมถึงนวัตกรรมในลักษณะอื่น ๆ ที่ทั้งตอบสนองต่อความต้องการในชีวิตมนุษย์ มุ่งยกระดับวิถีชีวิตของมนุษย์บางด้านให้ดีขึ้นและเปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่าง ๆ ใน “สังคม” ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหากำลังเผชิญอยู่ร่วมกัน (กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ, 2555) ที่ได้กล่าวถึงนวัตกรรมทางสังคมว่าเป็นคำที่มีความหลากหลายกำกวม แต่ส่วนมากแล้วนวัตกรรมสังคมจะรวมถึงนวัตกรรมทั้งหลายที่เป็นประโยชน์ต่อคุณภาพ

ชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้ ในชีวิตประจำวันสามารถพบเห็นนวัตกรรมทางสังคมได้ชัดเจนผ่านการปรับตัวโครงสร้างขององค์กร ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิ่มเอม สรุปคำว่า “นวัตกรรม” นี้ มักถูกนำไปใช้เป็นตัวแทนของความแปลกใหม่แตกต่างหรือไม่เหมือนใครอันเป็นผลผลิตทางวิทยาศาสตร์ อีกทั้งยังให้ความหมายไปในเชิงเศรษฐกิจมากกว่าสังคม อย่างไรก็ตามในเวลาที่มานวัตกรรมถูกขยายความเข้าใจและความสำคัญไปสู่สังคมโดยให้เหตุผลว่านวัตกรรมทางสังคมสามารถอยู่ในฐานะยุทธศาสตร์ ชุดความคิด หรือแนวคิดใหม่ ๆ ที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการทางสังคม นวัตกรรมทางสังคมเป็นการนำความรู้ใหม่มาประยุกต์ใช้โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมเป็นสำคัญ ตัวแสดงหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจึงอาจเป็นรัฐบาล องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร มูลนิธิต่าง ๆ ประชาชน รวมถึงภาคธุรกิจเองก็ได้ ขณะเดียวกัน หัวใจในความสำเร็จของนวัตกรรมทางสังคมไม่ได้อยู่ที่การสร้างผลกำไร แต่เป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคม โดยอาศัยทรัพยากรที่มีความหลากหลาย นวัตกรรมทางสังคมจึงเป็นคำที่มีความหลากหลายกำกวมแต่ส่วนมากแล้วนวัตกรรมสังคมจะรวมถึงนวัตกรรมทั้งหลายที่เป็นประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้ ในชีวิตประจำวันสามารถพบเห็นนวัตกรรมทางสังคมได้ชัดเจนผ่านการปรับตัวโครงสร้างขององค์กร (ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิ่มเอม, 2546)

ด้วยสังคมกลุ่มคนหนึ่งที่สำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมทางสังคมและเป็นแรงผลักดันในการขับเคลื่อนนวัตกรรมสังคม คือ กลุ่มนักการเมือง ด้วยกลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้ามาโดยผ่านระบบการเลือกตั้ง มีประชาชนเป็นผู้เลือกให้เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารประเทศชาติ มีหน้าที่โดยการนำนโยบายที่หาเสียงเอาไว้เข้าสภาผ่านมติแล้วนำออกมาพัฒนาท้องถิ่น พัฒนาประเทศชาติตามที่นโยบายที่ได้สัญญาเอาไว้ให้เกิดผลสำเร็จ การนำเข้าสู่การพัฒนาพื้นที่ท้องถิ่นและประเทศชาติ ย่อมมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ ผู้นำหรือนักการเมืองเหล่านั้นย่อมต้องเจอปัญหาและอุปสรรค ไม่ว่าจะเป็นการประท้วงในการนำโครงการลงไปพัฒนาในพื้นที่ ปัญหาของการคอร์รัปชันปัญหาต่อพฤติกรรมทางการเมืองการพัฒนาที่ไม่โปร่งใส จำเป็นต้องใช้หลักพุทธธรรมเข้ามาเป็นตัวชี้แนะหรือเป็นหลักในการนำไปประยุกต์ต่อการทำงานในด้านการเมืองการปกครอง นวัตกรรมทางพระพุทธศาสนา ก็คือ หลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ประพฤติปฏิบัติในการทำงาน เป็นแนวทางให้ผู้นำหรือนักการเมืองยึดปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ถูกต้องและยั่งยืน ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างสูงสุด

เพราะฉะนั้นอาจสรุปได้ว่า ผู้นำหรือนักการเมือง จึงต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในการสร้างนวัตกรรมทางสังคม การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคมที่ผู้นำหรือนักการเมือง มีส่วนร่วมมีเงื่อนไขในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ 3 ประการด้วยกัน คือ 1) ผู้นำหรือนักการเมืองควรได้รับความรู้ความเข้าใจ รวมถึงได้มีโอกาสฝึกทักษะด้านการสานสัมพันธ์ต่อพื้นที่ ๆ ดำเนินงาน รวมถึงมีวิธีการสร้างความเข้าใจพื้นที่ ชุมชน สังคมอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาให้มากขึ้น 2) ควรใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินการพัฒนาสำหรับชุมชน ผู้นำหรือนักการเมืองมีฐานะเป็นผู้เริ่มต้นและผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้เทคโนโลยี รวมถึงระบบสารสนเทศ และ 3) “การบูรณาการร่วม” มาจากภาครัฐ และภาคเอกชนรวมถึงภาคประชาชน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานอย่างสูงและสามารถยกระดับพื้นที่ ชุมชน และสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น รวมถึงการนำหลักธรรมเข้ามามีจิตเจตนาในการดำเนินงานทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ด้วยเหตุที่ผู้นำหรือนักการเมืองมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางสังคมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมทางสังคมโดยมีผู้นำหรือนักการเมืองเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนใช้หลักพุทธธรรมนำทางเป็นหลักในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ

พระพุทธศาสนากับการเมือง

การก่อเกิดซึ่งพุทธศาสนา อันเป็นกลจักรวงล้อแห่งธรรม ขับเคลื่อนสรรพสิ่งในหลากหลายมิติ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน ดังตัวอย่างที่

ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการบริหารงาน หรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ ยังได้ทรงยึดถือเอาพุทธธรรมมาเป็นหลักในการปกครองอีกด้วย สิ่งที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญ ที่จะปลดปล่อยมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พระองค์ทรงต่อสู้กับแนวทาง การปกครองที่ถือชั้นวรรณะ การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน มาสู่ความเสมอภาคกันและมีเสรีภาพในการดำรงชีวิต จึงได้มีแนวทางและหลักการที่จะนำพาชาติบ้านเมืองให้บรรลุเป้าหมายที่สงบสุข มีสันติอย่างแท้จริง ตั้งแต่อดีตถึง ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนไทยมีสถาบันหลักที่เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ ซึ่งได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และ สถาบันพระมหากษัตริย์ นับว่ามีความสัมพันธ์มาโดยตลอดนับตั้งแต่โบราณ ดังที่สมบูรณ สุขสำราญ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาจักรและอาณาจักรไว้ ดังนี้

“ตามความคิดแบบจารีตนิยมของคนไทยนั้นความคงอยู่และความต่อเนื่องของสังคมไทยตั้งอยู่บนรากฐาน ทางนามธรรมที่สำคัญ 3 ประการ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นรากฐานทางศาสนา หมายความว่า ศาสนาพุทธนั้นเป็นเสมือนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมและพลังทางสังคมที่แทรกซ้อนวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ในทุก ๆ ด้าน ทั้งวิถีชีวิตส่วนตัวและวิถีชีวิตทางสังคม ที่มีความสำคัญ ก็คือ เป็นที่มาของวัฒนธรรมและมรดก แห่งชาติของชาวพุทธ ดังนั้น ศาสนาพุทธจึงเป็นสัญลักษณ์และพื้นฐานของความผูกพันของคนในชาติและ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาติ ความคิดเช่นนี้ นำไปสู่ความเชื่อที่ว่าความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันของ พระมหากษัตริย์มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเจริญรุ่งเรืองศาสนาพุทธ ในทำนองเดียวกันความเจริญรุ่งเรือง ของพระพุทธศาสนาบ่งชี้ถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์จึงไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ (สมบูรณ สุขสำราญ, 2527)

ดังนั้น ศาสนาจึงเป็นเรื่องของสังคมและการบริหารเมืองด้วยเมื่อพิจารณาในแง่พระพุทธศาสนาจะ เกี่ยวข้องกับการบริหารเมืองได้ในลักษณะที่มีอยู่และดำรงอยู่ในสังคมของมนุษย์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ อย่างหนึ่ง ตามทัศนะของอาจารย์จันทน์ ทองประเสริฐ ที่ได้กล่าวในงาน“พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง” ว่าทั้ง 3 สถาบันนี้กำลังมีความเหนียวแน่นยากที่จะแก้ไข โดยเฉพาะในสังคมไทยและได้เสนอแนวคิดไว้ให้พิจารณา ในการปฏิบัติงานแบบพระพุทธเจ้าไว้ว่า “ในสมัยพุทธกาลศาสนาพุทธไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเลยพระพุทธเจ้าได้ ทรงดำเนินการพระศาสนาอย่างอิสระไม่ขึ้นต่อพรรคการเมืองใด ๆ หรือว่า ต่อระบบการปกครองใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าทรงสามารถประกาศพระศาสนาได้ทุกประเทศตามแคว้นแคว้นไม่เลืกว่าแคว้นนั้นนั้นจะมีการปกครองในระบบใดก็ตาม ศาสนาพุทธสามารถเข้าและเข้าสู่จิตใจของประชาชนได้ทุกชาติชั้นวรรณะและทุกเพศ ทุกวัย ในระยะเวลา 45 ปี ที่พระพุทธองค์ทรงประกาศศาสนาพุทธ พระองค์ได้เสด็จจาริกจากแคว้นโน้นมาสู่แคว้นนี้ เสด็จจากแคว้นนี้ไปสู่แคว้นโน้นอยู่ตลอดเวลา การดำเนินการเผยแผ่ศาสนาพุทธของพระพุทธองค์และบรรดาสาวก ทั้งหลายมิได้ถูกแทรกแซงจากผู้ปกครองประเทศและนักการเมืองใด ๆ ทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงทำงานอย่างเป็น อิสระจริง ๆ ทั้งนี้ ก็ได้รับความอุปถัมภ์จากบรรดาผู้ปกครองประเทศและประชาชนด้วยดีมาโดยตลอด แต่เป็น การให้ความอุปถัมภ์อย่างบริสุทธิ์ใจมิได้มีการเมืองมาปะปนเลย การเผยแผ่ศาสนาพุทธจึงดำเนินไปด้วยดีและ บริสุทธิ์ผุดผ่องยิ่งศาสนาพุทธจึงสามารถทรงตัวอยู่ได้ด้วยดี อย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องตลอดมา (จันทน์ ทองประเสริฐ, 2520)

อธิบายได้ว่า ศาสนาพุทธไม่ได้ข้องแวะกับเรื่องการเมืองการปกครอง แต่อาศัยความเมตตากรุณาในองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระพุทธองค์สามารถเข้าได้กับทุกวรรณะหรือทุกสังคม พระองค์ไม่มีความลำเอียง โอนอ่อนไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากพระองค์โอนอ่อนลำเอียงแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะเผยแผ่หลักธรรมคำสอนได้ไปทุก พื้นที่ จึงวิเคราะห์ได้ว่าศาสนาพุทธเข้ามาเกี่ยวข้องกับการบริหารเมืองการปกครองก็ว่าด้วยหลักธรรม เพราะ หลักธรรมคำสอนที่มีในศาสนาพุทธนั้นเป็นไปในแนวทางการอยู่ด้วยความสามัคคี ปรองดอง และการดำเนินชีวิตที่ถูก ที่ถูกไม่เบียดเบียนใคร ซึ่งหลักธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในพระไตรปิฎก

สรุปได้ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนา ไม่ใช่ศาสตร์แห่งการเมืองการปกครองโดยตรงจึงไม่มีหลักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ แต่เป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจริยธรรม ที่ทั้งผู้ปกครองหรือกษัตริย์ และผู้ใต้ปกครองจะต้องประพฤติและนำไปบริหารเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร สังคม ประเทศชาติ นานาชาติ และมนุษยชาติทั้งมวล การศึกษาพุทธธรรมจึงศึกษาโดยกำหนดกรอบแนวคิด โดยอาศัยหลักคำสอนที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธานุศาสนาสอดคล้องกับหลักการทางรัฐศาสตร์โดยมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วย กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มีความเชื่อ แนวคิด อุดมคติทัศนคติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มารวมกันอยู่ภายในอาณาเขตเดียวกัน จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องหาการบริหารการปกครองที่เหมาะสมมาใช้ในสังคม เพื่อให้สังคมนั้น ๆ ดำเนินไปได้ด้วยดีไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น

แนวคิดทางพุทธธรรมในการนำไปใช้กับการเมืองการปกครอง

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย (พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมก), 2563) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย トラาจนกระทั่งถึงปัจจุบันซึ่งทำให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า เป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน ดังตัวอย่างที่ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปกครองบริหารงานหรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ ทั้งนี้ สังคมในปัจจุบันการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือผู้ถูกปกครองก็ตาม ถ้าขาดหลักคุณธรรม จริยธรรมในการเป็นแนวทางการปฏิบัติแล้ว ก็ยากยิ่งที่สังคมจะคงอยู่ด้วยความสงบ เพราะโดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว คือ เป็นการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เกื้อกูลประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาทางการเมืองการปกครองเป็นอย่างดี หลักธรรมที่จะสามารถสลายความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีของคนในสังคม คือ หลักพุทธธรรม ที่มีมากมายควรนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขความขัดแย้ง “ความสามัคคี” จึงถือว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญ ที่ทำคนในองค์กรโดยเฉพาะผู้นำหรือนักการเมืองพึงมีเพื่อการทำงานร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขซึ่งในทางศาสนาพุทธได้กล่าวถึงความสามัคคีว่าเป็น “หลักพุทธธรรม” เป็นที่ตั้งแห่งความพร้อมเพียรกันของหมู่คณะ เช่น หลักอิทธิบาท เป็นหลักความสำเร็จของการทำงาน หลักความรักความเข้าใจในงานบ้านงานเมืองหลักความขยันอดทนต่อสภาพอุปสรรค โดยไม่ได้นิ่งเฉยในการรับปัญหาแต่มีการแก้ปัญหาติดตามการงานที่ทำเสร็จแล้วอย่างสม่ำเสมอ และหลักการร่วมยินดีในการงานการเมืองการปกครองที่ผู้อื่นทำได้สำเร็จ ยังมีหลักพรหมวิหาร ซึ่งเป็นหลักของผู้ปกครองที่จะเข้าไปนั่งในใจคนได้อย่างสง่างาม มีความเมตตากรุณาตาปราณีต่อลูกน้องและต่อผู้ใต้บังคับบัญชา การร่วมแสดงความยินดีอย่างจริงใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่คิดอิจฉาที่ผู้น้อยที่ได้ดีกว่ามีการวางเฉยแต่ไม่เฉยเมย มีการแสดงออกถึงความยินดีหรือไม่ยินดีโดยไม่ออกนอกหน้านอกตา รวมถึงการไม่มีอคติหรือทัศนคติที่เลวร้ายต่อผู้อื่น คือ ไม่ลำเอียงเพราะเป็นญาติตนลูกตน ไม่ลำเอียงโดยโกรธาและหาทางกลั่นแกล้ง ไม่ลำเอียงโดยการกลัวว่าตนเองจะไม่ได้รับการร่วมมือ ไม่ลำเอียงโดยการหุบเบา ใจเบาเชื่อง่ายจนนำไปสู่การปฏิบัติที่ผิด ๆ การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมด้วยความรักความเข้าใจ และสามัคคีกัน อย่างปรองดอง ผู้นำหรือนักการเมืองจำเป็นต้องทำความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งตลอดจนวิธีการหรือเทคนิคการจัดการกับความขัดแย้ง และพยายามแก้ไขอย่างดีที่สุด เพื่อให้ประชาชนและ ผู้ใต้บังคับบัญชาเหล่านั้น มีความเชื่อมั่น มีขวัญกำลังใจในการทำงานของ ซึ่งเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น และเมื่อเกิดความขัดแย้งก็จะสามารถบริหารความขัดแย้งในองค์กร พื้นที่ ชุมชน และสังคม อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง

สังคมจำเป็นต้องมีการปกครอง กฎ กติกา ข้อตกลง หรือกฎหมาย เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความวุ่นวาย และเพื่อประโยชน์สุขของคนในสังคมหรือในส่วนรวม โดยการปกครองสำหรับผู้ปกครองที่ดีในมุมมองทางพุทธศาสนาแล้ว (สุชีพร พิริยสมิทธิ, 2547) ควรยึดหลัก ดังนี้ 1) การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ การขยายอำนาจ และการรักษาไว้ซึ่งอำนาจนั้น ควรเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนมากที่สุด ซึ่งอำนาจของผู้ปกครอง มิใช่เพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ของตนเอง แต่เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน 2) ความมั่นคงของระบบการปกครอง หรือของรัฐบาลและผู้ปกครอง มิใช่เป็นจุดหมายในตัวมันเอง หรือจุดประสงค์สุดท้ายของระบบการเมืองการปกครอง แต่เป็นเพียงอุปกรณ์หรือเครื่องมือ เพื่อจะใช้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข สวัสดิภาพบูรณาการและความสงบสุขของประชาชน 3) ให้ความสำคัญแก่คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ โดยเน้นความเท่าเทียม การปราศจากชั้นวรรณะจากชาติกำเนิด ความเสมอภาคในทางเพศ หมายความว่า ไม่ถือว่าเพศหญิงมีสถานภาพต่ำกว่าเพศชาย เน้นเสรีภาพด้วยการห้ามการมีทาส ตลอดจนจนถึงการแนะนำให้ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ 4) ยึดธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง เช่น อิทธิบาท พรหมวิหาร อคติ เป็นต้น ตลอดจนควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักปฏิบัติในการใช้อำนาจปกครอง แก้ปัญหาหรือลดความขัดแย้งทางการปกครอง

การเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องกล้าเผชิญกับปัญหาและหาวิธีการจัดการกับความขัดแย้งให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม ในการหาทางออก ทำความเข้าใจสถานภาพของแต่ละฝ่าย เช่น การหาสาเหตุที่แท้จริงของความขัดแย้ง การศึกษาอารมณ์ความรู้สึกของแต่ละฝ่าย โดยผู้บริหารต้องพยายามชี้ให้เห็นว่าถ้าแต่ละฝ่ายไม่ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งก็จะไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้เลย การระบุปัญหา โดยที่แต่ละฝ่ายต้องสร้างความชัดเจนของปัญหาร่วมกัน ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องตระหนักในการใช้หลักมนุษยสัมพันธ์มาใช้เพื่อให้ทั้งสองฝ่าย ร่วมกันแก้ปัญหา ให้ความเคารพต่อตนเองและฝ่ายตรงกันข้าม ตลอดจนให้แต่ละฝ่ายรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตน แสวงหาและประเมินทางเลือก โดยให้ทั้งสองฝ่ายหาแนวทางอย่างหลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา โดยจะต้องได้รับการยินยอมและพอใจกันทั้งสองฝ่าย เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับชัยชนะ และสรุปแนวทางและนำทางเลือกที่เหมาะสมไปใช้โดยที่แต่ละฝ่ายทำสัญญาที่ระบุอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่จะได้รับที่ให้กับบุคคลอื่นรับรู้ในข้อตกลงนั้น ๆ แล้วให้แต่ละฝ่ายนำข้อตกลงไปปฏิบัติ เพื่อตรวจสอบว่าเป็นไปตามที่ได้ระบุไว้หรือไม่ ซึ่งอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อปรับปรุงทางเลือกและข้อตกลงเพื่อให้เป็นที่พึงพอใจกับทุกฝ่าย (เจริญชัย กุลวัฒนาพร, 2564)

เทคนิคการจัดการกับความขัดแย้งแบบ “Conflict” ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้บริหารโดยตรง

ความขัดแย้งอาจนำไปสู่ปัญหาและอุปสรรคในการบริหาร สามารถสรุปสาระสำคัญ (ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, 2550) ดังนี้

1. Control โดยที่ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของผู้บริหารเอง ที่ควรหลีกเลี่ยงการใช้คำพูดที่รุนแรง ซึ่งทำให้เกิดความเจ็บปวดกับผู้ที่บังคับบัญชาได้
2. Optimist/Openness โดยที่ผู้บริหารต้องมองโลกในแง่ดี และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะช่วยให้เขาลดความกังวลและความเครียดจากความไม่เท่าเทียมกัน
3. Negotiation การเจรจาต่อรอง ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยผู้บริหารควรยึดหลัก Win - Win Approach
4. Fairness เป็นความยุติธรรมของผู้บริหาร ที่มีความสำคัญยิ่งในการบริหารงานบุคคล ซึ่งต้องยึดหลักความเสมอภาคและความยุติธรรม โดยผู้บริหารจะต้องเป็นแบบอย่างให้กับผู้อื่น

5. Love โดยผู้บริหารจะเป็นผู้ที่มีความรัก ความจริงใจและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาความรักถือว่าเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่ทำให้สามารถมอบสิ่งที่ดี ๆ ให้กับผู้อื่นรอบข้าง

6. Individual/Identity เป็นการเข้าใจและตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในการเจรจาต่อรองนั้น ควรเคารพในความแตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

7. Communication โดยผู้บริหารจะต้องเรียนรู้ในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และให้สอดคล้องกับผู้ที่มาจากพื้นฐานที่ต่างกัน ในขณะที่เดียวกันอาจมีการใช้คนกลาง หรือผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อช่วยในการสื่อสาร ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของความขัดแย้งนั้น ๆ

8. Togetherness เป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะต้องพยายามเตือนสติตนเองอยู่เสมอว่าต้องอาศัยการร่วมมือร่วมใจในการทำงานจากผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคน จึงต้องให้ความสำคัญ ให้เกียรติและเคารพในคุณค่าของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

สรุปได้ว่า การจัดการความขัดแย้งต่อพฤติกรรมของผู้บริหาร คือ ต้องมีความสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองจากสิ่งที่มากระทบไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรม วาจาจากผู้ใต้บังคับบัญชาหรือจากผู้บริหารเอง มีการมองโลกในแง่ดี เปิดใจรับฟังโดยปราศจากอคติใด ๆ ความเป็นกลางเป็นธรรม การมีการเจรจาเทคนิคในการต่อรองให้อยู่ร่วมกันได้ ผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างที่ดี มีความจริงใจซื่อสัตย์สุจริต เคารพในศักดิ์ศรีในความคิดและในความแตกต่างทั้งอายุและฐานะ การมีความรู้ที่สามารถสื่อสารทั้งทางเทคโนโลยีเป็นอย่างดี และสำคัญที่สุด คือ ให้การมีคุณค่าของผู้ใต้บังคับบัญชาที่เสมอเหมือนกัน

วิธีการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบการรับมือกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

1. แบบร่วมมือร่วมใจ เป็นการแก้ไขความขัดแย้งที่ต้องให้ทั้งสองฝ่ายได้สื่อสารถึงปัญหาและ ความต้องการของตนและพร้อมที่จะให้ความเข้าใจและกัน

2. แบบเอื้ออำนาจ เป็นเทคนิคที่มักจะใช้เมื่อมีปัญหาความขัดแย้งในสถานการณ์ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถเกิดความพึงพอใจได้ทั้งสองฝ่ายเมื่อไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเอาชนะกันได้เลย โดยไม่เน้นการรักษาผลประโยชน์ แต่จะให้ความร่วมมือ

3. แบบบังคับ เป็นเทคนิคของการใช้อำนาจและความก้าวร้าวเพื่อให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ ควรใช้เมื่อรู้ว่าการตัดสินใจนั้นถูกต้อง และต้องการความรวดเร็วในการตัดสินใจ

4. แบบหลีกเลี่ยงปัญหา เป็นวิธีการที่พยายามหลีกเลี่ยงปัญหา โดยไม่คำนึงถึงความต้องการของตนเองและผู้อื่น เช่น การถอนตัว การหลบเลี่ยงไม่พูดถึงความขัดแย้งดังกล่าว

5. แบบประนีประนอม เป็นการพบกันครึ่งทางระหว่างความต้องการทั้งสองฝ่ายมักจะใช้เมื่อไม่สามารถร่วมมือกัน ต้องทำความเข้าใจและหาวิธีการเพื่อให้ความขัดแย้งได้รับการจัดการก่อนที่จะลุกลามใหญ่โตและสายเกินแก้

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีวิธีการอื่น ๆ ที่จะดำเนินการเพื่อให้ความขัดแย้งนั้น ดังนั้น จึงต้องจัดการอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การเจรจาไกล่เกลี่ย การเจรจาต่อรองแบบสันติวิธีและสุนทรียสนทนา ซึ่งสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้

นวัตกรรมเชิงพุทธที่ใช้ในการแก้ปัญหาเมืองการปกครอง

จากวิวัฒนาการนำสู่การพัฒนาของสังคมและการเมืองของไทยตั้งแต่อดีต เข้าสู่ปัจจุบันและส่งผลต่อในอนาคต ในส่วนของปัจจุบันอยู่ในช่วงของการที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังนั้น คุณภาพของชีวิตจะขาดวิถีแห่งพุทธไม่ได้ เพราะพระธรรมคำสั่งสอนของศาสนาพุทธ คือ กรอบคิดหลักที่วางกระบวนการดำเนินชีวิต ซึ่งการแก้ปัญหาในครั้งนี้ได้อาศัยหลักพุทธธรรม คือ หลักอิทธิบาท หลักพรหมวิหาร และหลักออคติ มาแก้ปัญหา

ของผู้นำหรือนักการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้งในองค์กรและนอกองค์กร โดยเฉพาะการกระทบกระทั่งกันด้วยกาย วาจา ใจ สังคมที่มีการเบียดเบียนกันสังคมนั้นย่อมหาความสุขไม่ได้ขาดเสถียรภาพในการอยู่ร่วมกัน ได้ส่งผลต่อ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรหรือสังคม โดยปัญหาความขัดแย้งจะเกิดขึ้นจากปัจจัย 2 ด้าน ด้วยกัน คือ “ปัจจัยภายใน” ได้แก่ ความคิด อารมณ์ ความโกรธ ความเกลียด และ “ปัจจัยนอก” ได้แก่ ปัญหาที่เกิดขึ้น รูปแบบโครงสร้างขององค์กร วัฒนธรรมขององค์กร เป็นต้น การหารากเหง้าของปัญหาด้วยหลัก 5 Why กับ Preventive actionetc ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ควบคู่กับหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นปัจจัยภายในเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ทั้งทางปฏิบัติและทางจิตใจ ดังพระพุทธเจ้าได้วางหลักธรรมกับการบริหารจัดการความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกันไว้

1. หลักอริยบท 4 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ แนวทางแห่งความสำเร็จนั้น ประกอบไปด้วย 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ ซึ่งจะแสดงออกมาด้วยการกระทำด้วยความพอใจ เต็มใจ และสนใจในสิ่งที่ ตนกำลังกระทำอยู่ 2) วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง ซึ่งแสดงออกมา ด้วยความเพียร พยายามในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรู้สึกไม่ทอดทิ้ง 3) จิตตะ คือ ความตั้งใจ หรือเอาใจใส่ไม่ ปล่อยให้สิ่งนั้นหลุดไปจากมือ 4) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (พระสมุห์พงศธร ปภังโก, 2564)

สรุปได้ว่า การใช้หลักอริยบท 4 ประการ ซึ่งเป็นหลักคุณธรรมเป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย หลักฉันทะ คือ พยายามในสิ่งที่ทำ หลักวิริยะ คือ เพียรประกอบสิ่งนั้น หลักจิตตะ คือ เอาใจใส่ไม่ ปล่อยให้สิ่งนั้น หลุดไปจากมือ และหลักวิมังสา คือ หมั่นไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น ซึ่งคุณธรรมทั้ง 4 ประการ จึงเป็นสิ่งที่ จำเป็นสำหรับผู้นำหรือนักการเมืองรวมถึงผู้บริหารที่ต้องคำนึงถึง รวมถึงการเอาใจใส่ในการทำงานอย่างแท้จริง สามารถไปสู่ความรักความผูกพัน ความซื่อสัตย์ในพื้นที่ ชุมชน สังคม องค์กร และประเทศชาติ ตลอดถึงการ คำนึงถึงประโยชน์และโทษของการขาดหลักพุทธธรรมนี้

2. พรหมวิหาร 4 หลักพรหมวิหาร หมายถึง หลักคุณธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นผู้ประเสริฐมี 4 ประการ ดังนี้ 1) เมตตา ได้แก่ ความรักความปรารถนาดีอยากให้อีกฝ่ายมีความสุข 2) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร มีจิตคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์ 3) มุทิตา ได้แก่ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีจิตใจผ่องใส และ 4) อุเบกขา ได้แก่ การวางใจเป็นกลาง การวางใจสงบ มองดูมีจิตไม่เอนเอียงด้วยอคติโดยการพิจารณาเห็นด้วยปัญญา ดังนั้น ควรวาง ใจด้วยจิตสงบเพราะเห็นกรรมและผลของกรรมตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ ด้วยใจที่เที่ยงธรรม

การใช้พรหมวิหาร คือ การนำไปปรับใช้ จะต้องพิจารณาก่อนเสมอว่า ผิด หรือ ถูก แนวทางนั้นจึงจะทำได้ ให้ก่อเกิดประโยชน์และเป็นไปตามแนวปฏิบัติวัตถุประสงค์ในทางที่ก่อความสันติสุขแก่ตนเองและสังคมอย่างมี ประสิทธิภาพและเห็นผลได้อย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2542)

เมตตา คือ ปทัชฐานของการใช้เมตตาพรหมวิหารที่ถูกต้อง การสร้างความพร้อมที่ถูกต้อง คือ การสร้างที่มี จิตเริ่มต้นที่ตัวเราและเมื่อบุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้เต็มไปด้วยเมตตาแล้วนั้นก็หมายความว่า บุคคลมีธรรม ของผู้ใหญ่ที่ใหญ่มาก คุณงามความดีซึ่งผู้ใหญ่ในที่นี้ คือ มีจิตใจกว้างขวางหรือยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมความดีงาม และ เมื่อมีการใช้ออกไปย่อมก่อให้เกิดสันติสุขความปรองดองความสามัคคีความมีเอกภาพในสังคม

กรุณา คือ ความมีเอื้อเฟื้อจะช่วยเหลือปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุขปราศจากซึ่งความทุกข์แก่คน หรือสรรพสัตว์ทั้งหลายมีความสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นประสบเคราะห์กรรมทั้งผู้ปฏิบัติจะเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตาใจ ไม่ตรีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยการใช้กรุณา

มุทิตา คือ คุณงามความดีความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของผู้อื่นพลอยยินดีเมื่อเขาได้รับความสุขโดยไม่มี ความริษยาแต่อย่างใดปราศจากความอิจฉา เป็นลักษณะที่เต็มเปี่ยมไปด้วยไมตรีจิตปรากฏผลเป็นรูปธรรม

อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ยินร้ายยินดีตามความรู้สึก และเป็นความวางเฉยอย่างเป็นกลางความยุติธรรม ความเที่ยงธรรม ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ได้อย่างสม่ำเสมอไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนทำให้อีกฝ่ายได้รับความเดือดร้อนเช่นนี้ถือว่าเป็นการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม

สรุปได้ว่า หลักแห่งพรหมวิหาร 4 ได้รับการพิสูจน์จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาวะผู้นำว่าเป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถจะนำผู้นำหรือนักการเมือง ไปสู่ความสำเร็จสูงสุด จากปัญหาการเมืองการปกครองและความขัดแย้งส่วนบุคคลหรือเกิดภายในองค์กร ก็ล้วนเกิดจากปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากแรงขับภายในใจ ก่อเกิดเป็นความโลภ ความโกรธ ความหลง การที่จะแก้ปัญหามองการเมืองการปกครองและความขัดแย้งอย่างแท้จริงอย่างยั่งยืนได้นั้น จำเป็นจะต้องบูรณาการในการแก้ปัญหาตามหลักการบริหารจัดการควบคู่กับหลักพุทธธรรม เป็นการแก้ปัญหาทั้งปัจจัยภายในและภายนอกจึงจะสัมฤทธิ์ผลได้ดีที่สุด

3. หลักอคติ 4 หลักธรรมข้อนี้ มีสำคัญสำหรับนักปกครองที่จะต้องละเว้นอคติ 4 เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม ผู้ปกครองต้องละเว้นจากอคตินี้อย่างเด็ดขาดให้ได้ เพราะเป็นทางแห่งความประพฤติที่ผิดเป็นหายนะเป็นฐานะอันไม่พึงถึง 4 ประการ ดังนี้ (พระครูอุปปิตติปริยัติโสภณ (สุข อุปการะ), 2565)

3.1 ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ อธิบายได้ว่า ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงที่เกิดขึ้นเพราะพอใจรักใคร่กัน ซึ่งได้แก่ ลำเอียงเพราะพอใจรักใคร่กันว่า คนนี้เป็นเพื่อนฉัน เป็นผู้ร่วมกิน เป็นผู้ร่วมนอน และเป็นญาติของตน อีกทั้งเป็นผู้ให้สินบนแก่ตน เพื่อผลประโยชน์ โดยการแบ่งปันสิ่งของให้คนที่ตนนั้นพอใจและรักใคร่มากกว่าผู้อื่นทั้ง ๆ ที่ไม่ควรให้ การพิจารณาเลื่อนขั้นการให้ยศตำแหน่งหรือรางวัลแก่คนที่ตนนั้นพอใจรักใคร่มากกว่าผู้อื่น หรือทั้ง ๆ ที่ไม่ควรให้ โดยการตัดสินอคติให้แก่คนที่พอใจรักใคร่เป็นผู้ชนะ ทั้ง ๆ ที่ ไม่สมควรชนะ อาการนี้เปรียบได้กับการรักแบบขาดปัญญา เข้าใจเองว่าสิ่งที่ทำ คือ หลักเมตตา แท้จริงหาใช่ไม่กำลังลำเอียงจนลืมน

3.2 โทษาคติ ลำเอียงเพราะชัง ไม่ชอบหน้า ไม่พอใจในผู้อื่น แม้เขาทำดีเพียงใด ความดีก็ไม่ปรากฏอธิบายได้ว่า โทษาคติ คือ ความลำเอียง ที่เกิดจากความไม่ชอบกันโกรธกัน ซึ่งได้แก่ การไม่แบ่งปันส่วนในสิ่งของให้คนที่ไม่ชอบหรือโกรธกันไม่พอใจกัน ทั้ง ๆ ที่ควรให้ รวมถึงไม่พิจารณาให้ยศหรือตำแหน่งเป็นรางวัลแก่คนที่ไม่ชอบหรือโกรธทั้ง ๆ ที่เขามีสิทธิ์ที่ควรจะได้ และได้มีการตัดสินคดีความให้แก่คนที่ไม่ชอบหรือโกรธกันให้แพคดี ซึ่งทั้ง ๆ ที่ไม่ควรแพ้และไม่มีความฐานผิด รวมทั้งการให้สิ่งของที่ไม่ดีที่ไม่เป็นประโยชน์ให้กับคนที่ไม่ชอบไม่พอใจหรือที่โกรธเคืองกัน ทั้ง ๆ ที่เขาควรจะได้ของดีมีประโยชน์

3.3 โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา ไม่รู้ความจริง ไม่เห็นความดีของเขา มักจะเห็นผิดพลาดไปอธิบายได้ว่า โมหาคติ คือ ความลำเอียง อันเกิดขึ้นมาจากการหลงมกมาย หรือความโง่เขลา ซึ่งได้แก่ การที่ไม่พิจารณาให้ถ้อยคำถ้วนถั่วอะไรถูกอะไรผิด สิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ควร การด่วนตัดสินใจโดยไม่คิดให้รอบคอบ

3.4 ภัยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว อาจจะกลัวเพราะเขามีเงินมีทอง มีอำนาจ มีญาติ พี่น้องใหญ่โตกว้างขวางในสังคม อธิบายได้ว่า ภัยาคติ คือ ความลำเอียง ที่เกิดขึ้นจากกลัวหรือเกรงใจ ได้แก่ กลัวผู้มีอำนาจหรือคนที่มีอำนาจมากกว่าตัวเอง กลัวคนจะมาทำร้ายหรือทำความเดือดร้อนและความฉิบหายให้แก่ตนเอง และไม่กล้าลงโทษผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเอง เนื่องจากเกรงจะขาดเมตตากรุณา เพราะกลัวว่าเขาหรือคนอื่นจะเดือดร้อน

สรุปได้ว่า ด้วยเหตุนี้ อคติจึงเป็นอันตรายอย่างยิ่งในการเป็นผู้นำโดยเฉพาะผู้นำทางการเมือง การปกครอง การปกครองคนหรือจะปกครองผู้อื่นนั้น นักปกครองหากขาดความยุติธรรมขาดความเที่ยงตรงเสียแล้ว พื้นที่นั้น ชุมชนนั้น สังคมนั้น และประเทศนั้น ก็จะเกิดปัญหาเกิดความทะเลาะวิวาท เกิดความไม่เรียบร้อย เป็นเพราะมีความไม่เสมอหน้ากัน ผู้เป็นนักการเมืองการปกครองจะต้องใช้ความเที่ยงตรง จะต้องใช้หลักของความยุติธรรม และงดเว้นไม่ประพฤติสิ่งที่จะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ที่จะก่อให้เกิดความลำเอียงพร้อมที่จะล่มสลายก็คือ หลักของอคติ 4 นี้เป็นประการสำคัญ

สรุป

การเมืองการปกครองมักมองการทำหน้าที่การเมืองของคนเป็นเกมส์ทางการเมือง มีการเล่นพรรคเล่นพวก แบ่งฝักแบ่งฝ่าย ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม และส่วนมากมักทุจริตและกอบโกยผลประโยชน์เข้าตัวเอง แม้จะมีหน่วยงานที่คอยตรวจสอบนักการเมือง แต่ก็ยังไม่อย่างเต็มที่ ด้วยเกรงกลัวอำนาจอิทธิพล จำเป็นต้องมีนวัตกรรมที่เข้ามาแก้ไขการเมืองการปกครองที่เป็นปัญหา โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากตัวบุคคลหรืองานนักการเมือง เป็นสำคัญ นวัตกรรมทางการเมืองการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์จึงสามารถนำมาแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางเอาไว้มากมาย ในที่นี้จึงได้นำเสนอหลักธรรมในการปฏิบัติงานของผู้นำทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีให้คุณธรรม จริยธรรม ของผู้นำทางการเมืองโดยเฉพาะสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่พึงควรจะมีและควรใส่ใจการปฏิบัติงานเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายเกิดการทุจริตคอร์รัปชัน การแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองการปกครอง จากพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมือง โดยการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นนวัตกรรมในการแก้ปัญหา ได้นำมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเป็นหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจของนักปกครอง หลักพุทธธรรมในการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 คือ 1) ความเพียรในการทำสิ่งนั้น ๆ ในทางที่ถูกตามเหตุและผล ภายใต้อำนาจพื้นฐานตามหลักคุณงามความดี 2) การมีความกล้า และความแน่วแน่ที่จะทำในสิ่งนั้น ๆ 3) การไม่ละทิ้งซึ่งการงานหรือสิ่งที่กำลังทำอยู่ และ 4) การความอดทนต่อความยากลำบากอย่างเป็นนิจ หลักพรหมวิหาร คือ 1) เมตตา คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข 2) กรุณา คือ ความสงสารเมื่อคนอื่นตกยากมีทุกข์ 3) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อเห็นคนอื่นได้ดี และ 4) อุเบกขา คือ ความเป็นกลางต่อทุกข์สุขของสัตว์ ไม่เอนเอียงด้วยความชอบหรือชัง และหลักออคติ คือ 1) ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะรักหรือชอบพอกัน 2) โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชัง 3) โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลง หรือหลงผิด และ 4) ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว ทั้งนี้ ผู้นำทางการเมืองต้องเป็นผู้ที่นำพาพื้นที่ ท้องที่ ชุมชน สังคม และประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองแบบมั่นคงมั่งคั่ง และยั่งยืนได้นั้นจำเป็นต้องนำหลักรัฐศาสตร์แนวพุทธ อันได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 หลักพรหมวิหาร 4 และหลักออคติ 4 เพียง 3 หลักธรรมนี้ ซึ่งมีมากมายที่สามารถนำมาใช้ได้ มาปกครองเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในสังคมทางการเมืองนั้น ๆ เป็นไปได้ด้วยดี คือ ให้มีความสงบเรียบร้อย ให้มีความยุติธรรม ให้มีความสามัคคี และปฏิบัติตนเป็นผู้นำที่ดีทางการเมืองการปกครองของประเทศสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ. (2555). นวัตกรรมทางสังคมมีประโยชน์มากกว่าที่คิด. วารสารนักบริหาร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 32(3), 12-15.
- เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ. (2563). รูปแบบการใช้หลักพุทธธรรมพัฒนานวัตกรรมประชาธิปไตยในสถานศึกษา. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(7), 40-53.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2520). แบบเรียนศาสนาสาธิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.
- เจริญชัย กุลวัฒนาพร. (2564). การออกแบบระบบงานและการวิเคราะห์งานเพื่อความสำเร็จของการจัดการองค์กร. วารสารปัญญาปัญญา, 4(3), 52-64.
- ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2550). การจัดการความขัดแย้งในองค์กร. กรุงเทพมหานคร: ออฟเซ็ทครีเอชั่น จำกัด.
- ชานนท์ โกมลมาลย์. (2561). นวัตกรรมทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนสุขภาวะโดยการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน. วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 26(1), 120-145.
- ชินฤทัย กาญจนจิตรรา และวาสนา อิมเอม. (2546). นวัตกรรมทางสังคม : ทางเลือกเพื่อประเทศไทยรอด. วารสารสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 1(3), 145-148.

- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2561). วัฏจักรของ 4 ระบอบการเมืองแบบผสมผสานราชาธิปไตย อำมาตยาธิปไตย ธนาธิปไตย และประชาธิปไตย. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2564 จาก <https://kpilib.com/library/books/kpibook-17215/>
- พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมก). (2563). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย. วารสารปัญญาปณิธาน, 5(1), 1-14.
- พระครูอุปกิตปริยัติโสภณ (สุข อุปการะ). (2565). พระพุทธศาสนากับการเมือง. วารสารนิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน, 8(1), 1-17.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระสมุห์พงษ์พร ปงกโร. (2564). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 การบริหารงานของเทศบาลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี. ใน วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพบูลย์ สุขเจตน์. (2562). การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารวิจัยวิชาการ, 2 (2), 163-175.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาข. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พลีเคชั่นส์ จำกัด.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2527). ความขัดแย้งทางการเมืองและบทบาทของพระสงฆ์กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2557). การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยกลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2567 จาก <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/547682>
- สุขุม นวลสุกลี และคณะ. (2564). รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2567 จาก <http://psiba.blogspot.com/political-science-in-buddhist-approach.html>
- สุชีพ พิริยสมิทธิ. (2547). พุทธศาสนากับรัฐศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 25 ตุลาคม 2566 จาก http://kengkkoo.blogspot.com/2013/03/blog-post_7235.html
- Prof, S.N. (1999). Modern Comparative Politics. New Delhi: Prentice Hall of India Prive Ltd.